

6. Королевские семьи нашего времени [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://royalfamily.blogspot.com/p/blog-page.html>.
7. Попов Н. В. Монархии Европы. Судьбы династий [Електронний ресурс] / Н. В. Попов. – Режим доступу : <http://bibliotekar.ru/dinastii/index.htm>.
8. Сірук М. Як “зв’язати” часи-6. Монархія в ХХІ столітті – на прикладі Королівства Бельгія / М. Сірук // День. – 2017. – 7 липня.
9. Сухонос В.В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти [Електронний ресурс] / В. Сухонос. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1421202>.
10. Сяндюков І. Радити. Заохочувати. Попереджати. Короткі нотатки до історії бельгійської монархії / Сяндюков І. // День. – 2017. – 7 липня.
11. Точинський М. Король ніколи не дає інтерв’ю / М. Точинський // День. – 2017. – 7 липня.
12. Чернінко І. П. Парламентарні монархії Західної Європи як різновид політичного режиму : досвід для України / І. П. Чернінко // Політика. – 2009. – № 5. – С. 146–156.
13. Шад М. Королевский дом Бельгии / М. Шад. – М. : Мой мир, 2004. – 96 с.

Статья посвящена особенностям конституционной монархии Бельгии в XX–XXI вв. Освещены обязанности Короля бельгийцев, который играет не только символическую роль, но и политическую. Личные качества и профессиональные компетентности королей Бодуэна I, Альберта II, Филиппа I и способствовали росту престижа, демократизации и модернизации монархии.

Ключевые слова: Королевство Бельгия, Король бельгийцев, конституционная монархия.

The article is dedicated to the particularities of the constitutional monarchy of Belgium. It explains the duties of the King of the Belgians, which plays not only a symbolic role, but also a political one. Personal qualities and professional competence of the kings of Bodun I, Albert II, Philippe I contributed to the increase of prestige, democratization and modernization of the monarchy.

Keywords: Kingdom of Belgium, King of the Belgians, constitutional monarchy.

УДК 314: 327.7 (438) + 437.1/.2 “ХХ”
ББК 66.4 (0)

Петро Гаврилишин

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХІ ст. ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Висвітлено демографічний прогноз зростання населення країн Центрально-Східної Європи та світу загалом до 2050 р. Зроблена спроба спрогнозувати вплив цих змін на майбутній перебіг міжнародних відносин у даному регіоні.

Ключові слова: демографія, міжнародні відносини, Центрально-Східна Європа, міграція.

Демографія оперує такими категоріями, як кількість населення, статеві-вікова структура, трудовий потенціал, якість населення, міграції, національний і релігійний склад, розміщення населення тощо. Саме перша категорія з переліченого найбільше впливає на вагу країни. Кількість населення є змінною, а тому, відповідно, може бути і змінною вага країни у міжнародних відносинах.

У даній статті ставимо собі за мету розглянути як імовірна зміна чисельності населення основних гравців Центрально-Східної Європи станом на 2050 р. зможе вплинути на розстановку сил в частині світу, до якої найбільш ангажована Україна. Мова йтиме про прогностичну функцію політології, що спиратиметься на передбачення статистики ООН та інші авторитетні джерела.

На сьогоднішній момент слід констатувати, що світовий центр тяжіння у ХХІ ст. зміщується до Азійсько-Тихоокеанського регіону. Саме тому Україна, яка знаходиться на периферії євроінтеграційних процесів, як це було протягом перших двадцяти років незалежності, може перетворитися на поєднувальну ланку між потужними полюсами глобального впливу.

Одним із таких полюсів впливу все більше стає Центрально-Східна Європа. Як геополітичний регіон Центрально Європа почала виокремлюватися лише в часи Першої

світової війни. Тоді термін “Центральна Європа” в новому значенні вперше вжив Ф. Нойман у книзі “Mitteleuropa” (“Серединна Європа”), де він осмислив політичне значення земель, розташованих між Берліном і Москвою. Вчений був переконаний, що Німеччина, пануючи над цим регіоном, зможе правити цілим континентом [4].

Вказане територіальне поняття й дотепер викликає дискусію поміж вченими. На початку 30-х рр. ХХ ст. чеський учений Я. Бідло вперше здійснив спробу обґрунтувати поняття “Центрально-Східна Європа”, позначивши ним особливий геополітичний регіон [6, с.20]. У 1935 р угорські історики започаткували науковий щорічник під назвою “Archivum Europae Centro-Orientalis”. Академічний концепт Центрально-Східної Європи було розроблено в 1943–1952 роках у США польським істориком-емігрантом О. Халецьким (1891–1973), підсумком чого стала його книжка “Прикордонні області західної цивілізації: історія Центрально-Східної Європи” (1952). У його концепції Центрально-Східна Європа зводилася до тих територій на сході Європи, “які Росія не спромоглася приєднати до своєї імперії” [2], а на заході протиставлялася німецькомовним країнам як західній частині Центральної Європи (схожих поглядів дотримувався перший президент Чехословаччини Т. Масарик) [2]. Водночас російські дослідники, з-поміж яких насамперед А. Міллер, твердять, що Центрально-Східна Європа є сучасною версією регіону “зарубіжних соціалістичних країн Європи” [4].

Польський науковець К. Вуйчіцький, наприклад, в своїй останній книзі прагне поставити крапку в давній дискусії понять: Центрально-Східна Європа? Центральна та Східна? Чи окремо Центральна Європа від Східної? Вуха українських гуманітаріїв, завдяки ряду вузівських підручників та існуванню відповідних кафедр в університетах, більше звикли до двох перших формулювань. Автор пише про Центральну Європу як окремий, самостійний цілісний регіон, намагаючись дати чітке обґрунтування його окремішності, спільності та відносної однорідності. Україну (разом з Білоруссю та країнами Кавказу) він зараховує до Східної Європи (тут, звичайно, можна дискутувати), що не означатиме, переконує автор, сприйняття останньої як сфери домінування Росії [1, с. 83]. Навпаки, К. Вуйчіцький вважає: “Якщо Східна Європа – це чітко відокремлений геополітичний регіон, то які його основні складники і якими насправді вони є? І якщо це так, тоді Україна, Білорусь і країни Кавказу матимуть таким чином своє виразне місце на карті Європи” [1, с. 111].

З огляду на це, кожна держава, яка територіально належить до вказаних теренів, пробує вибудовувати своє бачення концепції розвитку регіону, виходячи з власних національних геополітичних, економічних та культурних інтересів. Відповідно на сьогодні постають різні тлумачення значення регіону, його потенціалу, місця і ролі тих чи інших держав, насамперед з боку польських та угорських політиків.

Як влучно зазначає вітчизняний вчений В. Маслійчук, під час дослідження ролі й місця України в регіоні важливо сконструювати власний простір, поставивши саме українську територію в центр уваги [3, с. 214]. На думку І. Піляєва, вказаний регіон – це не просто механічне поєднання Центру та Сходу Європи, це – багатовимірною категорія, яка, по суті, є екстраполяцією (проекцією) цивілізаційно-культурної та геополітичної дихотомії України. Центральна-Східна Європа – це регіональний конструкт, що має географічну, історичну, етнокультурну, геостратегічну самобутність і притаманні саме йому специфічні риси [6, с. 21].

Саме тому у цій статті ми прагнемо сконструювати вплив демографічних змін у чисельності населення країн Центрально-Східної Європи. Насамперед ми беремо до уваги країни, які є сусідами України, а саме: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Білорусь, Молдова. Для порівняння ми також використовуємо демографічні показники держав, що близькі до регіону: Росії, Німеччини, Туреччини, Великобританії і Франції.

Демографічний розвиток світу є нерівномірним. Переважають тут соціально-економічні причини, які безумовно впливають на відтворення населення, його вікову структуру, а відтак й трудові ресурси. Саме тому кожна з держав упроваджує свою демографічну політику як систему заходів, що призводять до зміни демографічної ситуації в бажаний бік.

На сьогодні демографічний вибух спостерігаємо в країнах Африки, Азії і Латинської Америки. Надзвичайно високий природний приріст населення вказаних континентів поступово, але невпинно спричинює глобальні зміни в структурі населення світу. Саме вони спонукають до глобальних міграцій як фізичного переміщення населення, внаслідок чого відбувається зміна його кількості в тій чи іншій країні.

Згідно даних ООН, на початку 2014 р. чисельність населення на планеті складала 7,2 млрд. людей, із щорічним приростом близько 82 млн. осіб, чверть якого припадала на найменш розвинуті країни. При збереженні цієї динаміки, в 2025 р. населення світу складатиме 8,1 млрд., а в 2050 р. – 9,6 млрд [5, с.3].

Очікується, що в 2014–2050 р. більше половини очікуваного приросту населення планети припаде на дев'ять країн: Демократична Республіка Конго, Індія, Індонезія, Нігерія, Об'єднана Республіка Танзанія, Пакистан, США, Уганда та Ефіопія [5, с.6].

Деякі з цих країн належать до найбільш численних. З урахуванням очікуваних темпів зростання населення Індія пережене по кількості населення Китай у 2028 р. У багатьох країнах, які включені ООН в перелік 49 найменш розвинутих держав, спостерігаються високі темпи приросту населення. Згідно прогнозів, в період 2014–2050 рр. загальна чисельність цих країн подвоїться, що посилить навантаження на навколишнє середовище та ресурси, а також можливість їх урядів [5, с.7].

Це складає різкий контраст із демографічною ситуацією в більш ніж 40 країнах, де кількість населення, як прогнозується, скоротиться в період 2014–2050 рр.

Найбільш значне скорочення населення відбудеться в Німеччині, Китаї, Польщі, Російській Федерації, Румунії, Сербії, Таїланді, Японії та Україні. Скорочення населення в період до 2050 р. очікується в Східній, Південно-Східній та Західній Азії, деяких частинах Європи, Латинської Америки та Карибського басейну. Це, природно, викликає занепокоєння, адже тут поряд із зменшенням населення відбувається пришвидшення його старіння [5, с. 7].

Зовсім інша ситуація в країнах Європи. Старіння європейських націй спричинює вакуум в соціально-економічній сфері, частково занепад традиційного ринку праці і потребу в працездатному населенні. Саме тому західноєвропейські держави переважно миряться з імміграцією, оскільки вони потребують нових робочих рук і платників податків, які б надходили в пенсійний фонд для людей старшого віку.

Водночас країни Центрально-Східної Європи переживають подібні тенденції. Однак на них ще й накладаються ознаки переходу їх економік із соціалістичних рейок на капіталістичні основи. Для цих країн характерні низька народжуваність і низька смертність, а також від'ємний природний приріст населення.

Найбільш характерною ознакою демографічного розвитку регіону є депопуляція як систематичне зменшення абсолютної чисельності населення будь-якої країни чи регіону (виродження населення) як наслідок недостатнього відтворення населення, коли наступні покоління чисельно менше ніж попередні. Під депопуляцією іноді розуміють одну з форм демографічної кризи. Стійке перевищення кількості смертей над народженнями як прояв депопуляції може бути наслідком зниження інтенсивності народжуваності і зростання смертності, диспропорцій вікової структури, впливу міграції, воєн та інших кризових явищ.

У постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи позначилося те, що в 1990-х рр. їм довелося пройти через досить болісний етап реформування політичного ладу і переходу від командно-планової до ринкової економіки [7].

Проте для нас цікаво подивитися на демографічний розвиток регіону в найближчі 35 років. Констатуємо, що населення країн Центрально-Східної Європи і надалі буде скорочуватися (Див. табл. 1) [8].

Таблиця 1

**Прогнозована чисельність населення окремих країн
Центрально-Східної Європи**

№ п\п	Країна	2015	2020	2030	2050
1.	Україна	44 823 765	43 679 300	40 892 405	35 117 122
2.	Польща	38 611 794	38 407 266	37 206 753	33 136 323
3.	Румунія	19 511 324	18 847 505	17 639 269	15 206 524
4.	Чехія	10 543 186	10 573 294	10 461 206	9 964 886
5.	Угорщина	9 855 023	9 684 938	9 274 862	8 318 189
6.	Білорусь	9 495 826	9 364 588	8 977 488	8 124 855
7.	Словаччина	5 426 258	5 435 297	5 352 976	4 891 896
8.	Молдова	4 068 897	4 020 988	3 838 660	3 243 158

За період 2015–2050 рр. в Україні чисельність населення скоротиться на 9706643 особи, Польщі – 5475471, Румунії – 4304800, Чехії – 578300, Угорщини – 1536834, Білорусі – 1370971, Словаччини – 534362, Молдови – 825739 [8].

Для порівняння в окремих потужних гравців на європейській шахівниці спостережаємо зворотні тенденції, за винятком Росії і Німеччини, населення яких зменшиться відповідно на 14857681 і 6175687 осіб (Див. табл. 2) [8].

Таблиця 2

Прогноз чисельності населення окремих країн світу

№ п\п	Країна	2015	2020	2030	2050
1.	Росія	143 456 918	142 898 124	138 652 480	128 599 237
2.	Німеччина	80 688 545	80 392 216	79 294 142	74 512 858
3.	Туреччина	78 665 830	82 255 782	87 716 943	95 819 428
4.	Великобританія	64 715 810	66 700 126	70 112 541	75 360 972
5.	Франція	64 395 345	65 720 030	68 007 489	71 136 547

Згідно прогнозу упродовж 2015–2050 рр. чисельність населення Туреччини зросте на 17153598 осіб, Великобританії – 10645162, Франції – 6741202 [8].

Водночас якщо подивитися на відсоткове відображення змін у чисельності населення, то воно очевидніше підтверджує факти швидкої депопуляції в країнах Центрально-Східної Європи (Див. табл. 3) [8].

Таблиця 3

Зміни чисельності населення окремих країн Центрально-Східної Європи у відсотках

№ п\п	Країна	2015	2020	2030	2050
1.	Україна	44 823 765	-2,55%	-8,77%	-21,66%
2.	Польща	38 611 794	-0,53%	-3,64%	-14,18%
3.	Румунія	19 511 324	-3,40%	-9,59%	-22,06%
4.	Чехія	10 543 186	+0,29%	+0,78%	-5,48%
5.	Угорщина	9 855 023	-1,73%	-5,89%	-15,59%
6.	Білорусь	9 495 826	-1,38%	-5,46%	-14,44%
7.	Словаччина	5 426 258	+0,17%	-1,35%	-9,85%
8.	Молдова	4 068 897	-1,18%	-5,66%	-20,29%

Так, на 2050 р. чисельність населення впаде в усіх країнах регіону. Найбільший відсоток падіння припадає на Румунію -22,06%. Доволі сумна картина прогнозується в Україні, де падіння складе -21,66%, Молдові до -20,29%, Угорщині до -15,59%, Білорусі до -14,44%, Польщі до -14,18%, Словаччині до -9,85%, Чехії до -5,48% [8].

Подібні тенденції негативного характеру спостерігаються в Росії та Німеччині. У них індекс падіння чисельності населення прогнозується на рівні -10,36% і -7,65% відповідно (Див. табл. 4) [8].

Таблиця 4

Зміни чисельності населення окремих країн світу у відсотках

№ п\п	Країна	2015	2020	2030	2050
1.	Росія	143 456 918	-0,39%	-3,35%	-10,36%
2.	Німеччина	80 688 545	-0,37%	-1,73%	-7,65%
3.	Туреччина	78 665 830	+4,56%	+11,51%	+21,81%
4.	Великобританія	64 715 810	+3,07%	+8,34%	+16,45%
5.	Франція	64 395 345	+2,06%	+5,61%	+10,47%

Однак відповідний індекс в Туреччині, Великобританії і Франції є позитивним і складе відповідно +21,81%, +16,45% і +10,47% приросту до кількості населення у цих країнах, який вони мали станом на 2015 р. [8].

Якщо подивитися на рівень народжуваності, смертності та, відповідно, природного приросту (Див. табл. 5) [8], то можна констатувати, що у всіх країн регіону, за винятком Словаччини, встановився від'ємний природний приріст.

Таблиця 5

Природний приріст країн Центрально-Східної Європи

№ п\п	Країна	Індекс народжуваності	Індекс смертності	Природний приріст
1.	Україна	9,41	15,72	-6,31
2.	Польща	9,77	10,37	-0,60
3.	Румунія	9,27	11,88	-2,61
4.	Чехія	9,79	10,29	-0,50
5.	Угорщина	9,26	12,72	-3,46
6.	Білорусь	10,86	13,51	-2,65
7.	Словаччина	10,01	9,70	0,31
8.	Молдова	12,21	12,60	-0,39

Так, в Україні індекс природного приросту на 2014 р. склав -6,31, Угорщині -3,46%, Білорусі -2,65%, Румунії -2,61%, Польщі -0,6%, Чехії -0,5%, Молдови -0,39% [8].

Вивчення ключових проблем розвитку країн Центрально-Східної Європи, їх сучасних та прогнозованих реалій особливо важливе з огляду на євроінтеграцію України. З 2004 р. Україна стала безпосереднім сусідом ЄС на його східному рубежі. Не зважаючи на кордони, закон сполучених посудин працює і країни ЦСЄ далі впливають один на одного, зокрема і в питаннях демографії. Людство стає все більш мобільнішим, посилюються міграційні процеси. На жаль, соціально-економічний розвиток в різних країнах ЄС Центрально-Східного терену не є однаковим, що посилює переселення людей працездатного віку до багатших держав.

З огляду на це виникає питання: як вибудувати свій геополітичний концепт? Проведений нами демографічний зріз вказує на те, що сила і вага Росії на світовій арені і її вплив у регіоні дещо зменшиться. Водночас прогнозуємо істотне збільшення впливу

на політику в регіоні Туреччини. На наше переконання, вона стане виразним регіональним лідером і зможе претендувати на домінування в регіоні Чорного моря, що загострюватиме її протистояння з Росією. Відзначимо, що кожна з країн в тій чи іншій мірі намагається зараз справитися з наслідками невтішного демографічного прогнозу, по своєму виробити важелі впливу державного організму на залучення “нової крові”. На думку багатьох експертів, очевидний вихід – мігранти, серед них українці є культурно найближчими, а тому найбільш прийнятними. Звідси антиміграційний дискурс в країнах Центральної Європи, зокрема в Польщі та Угорщині є дещо нереалістичний.

Таким чином, демографічні ризики для України очевидні. Внаслідок конфлікту на Донбасі та доволі різкого зниження рівня життя вони значно зросли. На тлі цього в країні посилюються міграційні процеси. Так для прикладу, міграція до Польщі все більше із традиційно сезонної починає рухатись в сторону постійної. У цій ситуації “Карту поляка” багато дослідників розцінює як той елемент польської політики м’якої сили щодо України, який потенційно послаблює останню.

Водночас для порівняння, на тлі демографічних змін країни Західної Європи збережуть свою чисельність за рахунок плюсового природнього приросту, еміграції з країн Центральної Європи та з-поза меж Європейського Союзу.

Водночас виникає питання: як з проблемами демографічного розвитку мають справитися країни Центрально-Східної Європи, який мають обрати вектор у вирішенні депопуляції, які внутрішні і зовнішні стратегії будуть використовуватися в практичній площині? На наш погляд, тут потрібно зважати на кілька істотних моментів: ставленні до ідеї загальноєвропейської міграції, внутрішньому баченні заохочення імміграції, особливостях трудового законодавства, віковій структурі населення.

1. Вуйчицький К. Ностальгія і політика. Есе про повернення до Центральної Європи / Казімеж Вуйчицький ; з польск. пер. П. Гаврилишин, П. Гава. – Брустури : Дискурсус, 2016. – 124 с.
2. Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції / Ю. Каганов. – Режим доступу http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/kaganov.pdf.
3. Маслійчук В. Концепція “Східно-Центральної Європи” Вернера Конце в контексті “європеїзації” сучасної історичної науки / В. Маслійчук // Історія та історіографія в Європі : збірник наукових праць / ред. С. Стельмах, Г. Хаусманн. – К. : УНІСЕРВ, 2003. – Вип. 1–2. – С. 208–214.
4. Миллер А. Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России / А. Миллер. – Режим доступу : <http://www.timeandspace.lviv.ua/files/session/Miller3454cb65501418.doc>.
5. Мировая демографическая ситуация, 2014 год. Краткий доклад / ООН, – Нью-Йорк, 2014. – 44 с.
6. Піляєв І. Специфіка регіону Центрально-Східної Європи в контексті глобальних тенденцій модернізації соціуму / І. Піляєв // Віче. – 2013. – № 20. – С. 20–22.
7. Хома М. Демографічна політика як напрямок діяльності соціальної держави / М. Хома. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2005_31/31-25.pdf.
8. Total Population – Both Sexes. De facto population in a country, area or region as of 1 July of the year indicated. Figures are presented in thousands. (XLS, 3.74 MB). Population Division. World Population Prospects, the 2015 Revision. – Режим доступу : <https://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population>.

Освещен демографический прогноз роста населения стран Центрально-Восточной Европы и мира в целом к 2050 г. Сделана попытка спрогнозировать влияние этих изменений на будущий ход международных отношений в данном регионе.

Ключевые слова: демография, международные отношения, Центрально-Восточная Европа, миграция.

Deals with the demographic forecast of population growth in Central and Eastern Europe and the whole world by 2050. The attempt to predict the impact of these changes on the future course of international relations in the region.

Keywords: demography, international relations, Central and Eastern Europe, migration.